

VICTOR CIRIMPEI
Institutul de Filologie
(Chișinău)

RELAȚII DINTRE POPOARE ÎN FOLCLORUL COMIC ROMÂNESC

Abstract

Evidence of relations between peoples can be noticed in different species of popular comic Romanian narrative (story, anecdote, joke, etc.). Throughout their history for centuries, the Romanians, occasionally living with people of different ethnicities, particularly (in order of diachronic presence) with the Jews, the Gypsies, the Bulgarians, Serbs, Turks, Greeks, Saxons (a Germanic tribe), the Hungarians, the Germans, the Székely (Magyarized Turks), the Russians, the Swabians or Suebs (another Germanic tribe), made up many funny stories of their cohabitation, stories told from mouth to mouth.

The goals of comic treatment of relations between the Romanians and representatives of other nations include, among others the divine seal on the specifics of each nation, the effect of work, paying of work and rewarding of food, people's hospitality, different reactions of husbands who found out that the Turks had stolen their wives, covering up when people didn't know a foreign language, miming military bravery in front of the enemy, the result of a German soldier's ambition, the way to delay the return of a money debt, methods of deceiving people, the passion of drinking, units for measuring the length of stay of the Jews in the Romanian area.

Keywords: anecdote, Bulgarians, divine, Jews, joke, Greeks, Germans, specific features, Romanians, Russians, Saxons, seal, Swabians or Suebs, Turks, Gypsies, Hungarians.

Notă preventivă: Respectăm normele ortografice ale limbii române conform convingerii unor lingviști de talie mondială, dar și a noastră, cu *Argumente anti „î” din „a” și „sunt”*, publicată în RLȘL (Chișinău), 2009, nr. 1-2, p. 46-52.

Pentru examinarea relațiilor dintre diferite popoare (în special, caracterul etic-sociocultural al acestor legături), așa cum se prezintă ele în folclorul comic românesc, am apelat la texte autentice, de arhivă și din cărți, concentrându-ne atenția asupra *obiectivelor tratamentului comic* al unor asemenea contacte (în număr de 12, ilustrate cu câte una sau câteva creații). Așadar:

1. Sigiliul divin asupra specificului fiecărui neam

Un turc, un moldovean și un țigan s-au dus împreună la Dumnezeu ca să ceară investire cu anumită virtute a neamului fiecăruia dintre ei. Bun cu toată lumea, Dumnezeu le-a oferit virtuțile pe care ei singuri le-au rostit prin cuvintele cerinței: 1) turcul să aibă parte de *bine*, căci a zis „vreau bine, Doamne”; 2) moldoveanul, surprins de covârșitoarea investire a turcului, ripostează laconic și plîngăreț cu „dar eu?”, tot atunci Dumnezeu, egalînd conjuncția „dar” cu substantivul „dar”, îi oferă ca virtute să fie om cu *dar*, adică *darnic*; 3) și mai contrariat este țiganul, care, văzînd că *binele* și *darul* nu-i mai sînt accesibile, se revoltă întrebînd retoric: Ce rîs și ocară mai este?... – Apoi „de rîs și de ocară să fii!”, binecuvîntează Dumnezeu (1, f. 179).

2. Prețuirea lui Isus Hristos de către oamenii diferitor popoare

În timp ce Isus Hristos ajunsese răstignit, în țara evreilor, acolo au venit „sîrbul, ungurul, neamțul, românul și țiganul, ca să-l [înmormînteze] pe răstignit. Dar evreii nu voră să le deie trupul” de pe cruce. Fiecăruia dintre cei cu grija înmormîntării lui Hristos îi apare cîte o idee: sîrbul propune să obțină prin luptă corpul răstignitului, ungurul – de acord numai în cazul că Hristos ar fi din viță de nobili, neamțul e împotriva căutării originii lui Hristos, românul consideră discuția ca inoportună. „Lăsați pînă seara, zice el, că-l fur cu cruce cu tot”, iar țiganul atunci le declară că el deja l-a furat (4, p. 536).

3. Plăsmuirile minciunoase

„S-au întîlnit un grec, un rus și un român. Grecul începe să se laude: – La noi, în Grecia, într-un oraș, este o biserică așa de mare, încît preotul trebuie să umble un an cu cadelnița pe la icoane. [...] – Asta nu-i nimic! – răspunde rusul. La noi, la Moscova, [...] o biserică [...] are un clopot [...] cînd îl tragi la Paști, sunetul lui s-aude pînă la Crăciun. – În sat la noi, zise românul, avem un dascăl care cîntă așa de strașnic, încît sfărîmă geamurile la fiecare liturghie. De aceea 25 de geamgii stau toată vremea să puie geamuri la biserică” (4, p. 204-205).

4. Unitățile de măsurare a vechimii de aflare a evreilor în mediu românesc

Evreul Ițic îi spune evreului Șloim:

– Eu am lucrat foarte mult pîn-am reușit să am casele mele în oraș, dar am venit aici (între români), aș zice, desculț.

– Asta nu-i mare ispravă că ai venit desculț; eu am venit în pielea goală, zice Șloim.

– Nu mai spune prostii, „în pielea goală” nu se poate.

– Ba se poate, că eu... m-am născut în acest oraș (2, p. 174).

5. Reacțiile diferite ale soților față de turcii, care le răpeau, pentru harem, femeile

În timp ce bărbații unui sat românesc erau la lucru în cîmp, „au dat năvală turcii și le-au furat femeile” (era o practică știută, întîmplată și altor sate). Reveniți acasă, bărbații se jeluiau pe la porți de necazul ce-i cuprinsese; unul însă „răcnea de se desfăcea!

– La ce mai răcnești, bre, degeaba așa de tare? – îi zice vecinu-său.” – Pentru că pe „a mea n-au luat-o, zice. – S-a ascuns și n-au găsit-o!” (2, p. 156).

6. *Necunoașterea limbii acelora, de care depinzi politic*

După o aflare „de câteva zile” a românului Păcală „în țara turcilor”, un bun cunoscut îl întreabă, dacă a „învățat ceva turcește”; acela răspunde că a „deprins toate cuvintele”, dar, luat mai la concret: cum zic turcii la *oaie, ou, pâine*, Păcală auzise doar de *pîne*, care-i *ekmek*. [...– Da] „*pîne rece*?” Păcală nu știe însă ca în cazul altor turcisme, își maschează necunoașterea cu dovezi șirete-glumețe; vizavi de „*pîne rece*” – la turci *pîinea* „nu are când se mai răci – ei, de-ndată, cum o coc, o înghit, caldă, pe loc” (2, p. 64).

7. *Felul de restituire cât mai târăgănată a unei datorii bănești*

Un turc împrumutase ceva parale unui român și în fiecare zi își cerea banii, românul zicându-i de fiecare dată că încă nu are de unde-i da. Într-o zi femeia românului, supărându-se de insistența turcului, îi spune aceluia că bărbatul ei va sădi câțiva nucari și-i va restitui paralele când va vinde nuci de pe acei nucari. Gata, l-a lămurit pe turc, nu-i mai deranja, dar nemulțumit era bărbatul – doar „în vreo douăzeci-treizeci de ani” nucii or fi de roadă „și atunci iar ai să vezi pe turc” la poartă, cerându-și parălele (4, p. 230-231).

8. *Servirea musafirului*

După ce un sas a fost ospătat bine de multe ori în casa unui român, se abătu o dată și românul pe la gospodăria sasului. Vede că acela nu se grăbește să dea ceva de mâncat, dar nici el nu se mișcă de pe scaun, șede locului. N-are sasul ce face – aduce un caș, îl pune pe masă; românul taie cașul în patru și ia o bucată. Sasul zice că e tare scump cașul, românul, desprinzînd al doilea pătrar – că e foarte bun; dar e greu pentru stomac, adaugă sasul; nici pe dracul n-o să-i fie, crede oaspetele și desprinde al treilea pătrar. Dar cașul acesta e din lapte de iapă, mai zice sasul, „și ți-a face rău”. Dacă-i așa, bucata ce-a mai rămas am să i-o duc soției, zice românul, se scoală, i-a pătrarul rămas și pleacă acasă (4, p. 323).

9. *Șiretlic „național” de eschivare de la plata unui serviciu*

Obosiți de mersul pe jos, trei români și un neamț întreabă de un căruțaș român: cu ce preț i-ar duce pînă „în satul vecin”. – Cîte un franc [leu] de român [om], li se răspunde. Ajunși cu căruța în acel sat, cei patru dau căruțașului numai trei lei, cîte unul de român, al patrulea călător nefiind român, ci neamț (4, p. 248-249).

10. *Procedee de înșelare a omului*

Un om (român), dorindu-și strai de postav, se duce cu stofa pregătită la un croitor. Acela, evreu, îi zice că e puțin material pentru un costum. Omul se duce la alt croitor, tot evreu, care în două-trei zile îi coase costumul. Omul se bucură, chiar dacă observă că feciorașul croitorului are pantaloni noi-nouți, cu siguranță, din postavul său. Ca să dea de înțeles că pricepe de unde-i materialul pantalonilor aceluia, omul o ia pe departe, povestindu-i croitorului ce i s-a întimplat unde încercase de prima dată cusutul costumului.

– Ei, acela-i un mare hoț, zice croitorul; din postavul dumitale el a vrut să coase pantaloni și celor *trei* copii ai săi (4, p. 239-240).

Cu destul postav pentru o manta, un turc se duce la un croitor sîrb din Moldova. Furîndu-i din postav, acela îi face mantaua prea strîmtă. „Stric-o, zice turcul, și fă-mi o pereche de șalvari”. Sîrbul însă fură și din materialul pentru șalvari, făcîndu-i prea strîmți. Decît așa pantaloni, zice turcul, mai bine mi-ai face „o pungă bună”. Cu toate că a mai furat și din stofa menită pentru pungă, sîrbul face punga prea mare. Turcul, înțelegînd că din materialul pungii se pot coase o pereche de șalvari, fie și mai strîmtuți, zice sîrbului s-o prefacă totuși în șalvari (4, p. 240-241).

Alt fel de înșelare a unui turc, venit la români ca să cumpere unt: După ce ia de la turc trei sute de lei arvună, românul, șiret folosindu-se de nepriceperea turcului în toponimica și onomastica românilor, îi spune un fel de adresă, la care acela să vină după unt – comuna *Văgăuna*, plasa *Leasa*, la cel cu numele *Dac-ar-fi* (4, p. 541).

De nepriceperea unui sas la deosebirea porcilor grași de cei slabi după forma cozii (coada cîrlig la gras, dreaptă – la slab) se folosește un român viclean, care îi spune sasului că porcii, pe care i-au furat împreună, el i-a însemnat – a sucit cozile alor săi, iar pe ai sasului i-a lăsat cu cozile drepte (4, p. 234-2235).

11. *Viciul hoției*

Deprins cu hoinăritul din loc în loc și cu practicarea hoției, un țigan este prins, ca tîlhar, în Moldova de sus, la Hotin (furase de la oameni gospodari niște fiare de plug și un val de pînză); este pedepsit cu o bătaie. De la Hotin tîlharul se deplasează la Soroca, unde fură alte fiare de plug și alt vălătuc de pînză (erau lucruri pe care le putea vinde ușor). Din nou e prins și bătut, cu mai multă asprime. Cu toate acestea, țiganul îi spune cumătrului său, român, că oricum el nu se lasă de hoție, ci chiar acum, zice, se duce să mai fure ceva (4, p. 615-616).

Un soldat român (cătană) avea ordin să slujească la un șvab. Acela ținea în cămară bucăți mari de slănină, picioare, capete și alte bunuri, desprinse de la porcii tăiați pentru vînzare. Ca să nu trezească apetitul tîlharilor, șvabul, în discuții cu lumea, obișnuia să nu zică pe nume acestor bunuri, ci cumva altfel: slăninii – *Dumnezeu*, iar celorlalte – *sfinți*. Primind ordin de plecare în altă locație, soldatul, cu vreo doi camarazi, pe timp de noapte, fură din cămară toată slăcina, dimineața zicînd șvabului o „nevinovată” vorbă de adio: – Rămii, jupîne, cu sfinții, că eu mă mut cu Dumnezeu în altă parte (4, p. 633-634).

Un spîrcat de român află că un sas duce la tîrg, să vîndă, cogeamite bucată de slănină. Cu grijă, ca sasul să nu-l observe, românul taie o porțiune din acea slănină, o pune în traista sa și aleargă spre tîrg, să fie înainte de sosirea sasului. Cînd acela vine și își așează slăcina pentru vînzare, românul începe a striga în gura mare că sasul i-a furat slăcina, că el are și dovadă – o porțiune rămasă din aceeași slănină. Jandarmii ascultă lămuririle celor doi și fac dreptate românului, îi dau toată acea cogeamite bucată de slănină străină, iar pe sas îl mai și închid ca infractor (4, p. 562).

12. *Înainte de război, la război și după terminarea luptelor*

Îmbrăcat și încălțat militărește, un soldat neamț, „cu pușca pe umăr”, geanta

și plosca la spate, „și cu mulțime de cîini după dînsul”, se ducea la o bătălie cu turcii. Un român îl întreabă, ce are în ploscă. – Vin „de 9 ani, de care beau domnii și împărații. – Dar în geantă? – Pîine albă de care [mănîncă împăratul]. – Dar cu cîinii ce să faci? – Eu [am să-i] tai pe turci și cîinii [îi vor mîncă]”... S-a întîmplat ca românul să-l întîlnească pe neamț cînd acela se-ntorcea „de la bătălie, cu picioarele goale, șchiop, lihnit de foame [...]”. – Dar în ploscă ce ai?” – iar întreabă românul. – Apă de care beau broaștele. – Dar în geantă? – Mămăligă. – Dar cu cîinii ce-ai făcut? – I-am tăiat și i-am mîncat (4, p. 188-189).

„La război, un oștean [român ...], pomenindu-se față-n față cu un turc, a închis ochii strîns-strîns și tot da cu sabia, tare și repede, în toate părțile, fără a-l atinge pe dușman. Spre norocul fricosului, i-a venit în ajutor un tovarăș de lupte, care l-a învins pe turc. [...] – De ce te luptai, bre, cu ochii închiși? – Pentru că nu-mi place să văd bucăți de turc zburînd în toate părțile!” (3, p. 34).

* * *

Observăm că din o selecție de 18 povestiri comice ale folclorului românesc, mai frecvent consemnate au fost – în opt creații – relațiile *socioculturale* dintre turci și români, mai puțin sesizate – de cîte trei ori – același gen de relații ale românilor cu evreii, țigani, sîrbii și nemții; sporadic fixate – cu cîte o narațiune – prezentîndu-se legăturile românilor cu grecii, ungurii, sașii, șvabii, rușii.

Preponderența contactelor turco-române, oglindite în folclor, poate fi dovada unei vechi conviețuiri istorice, de prin Evul Mediu Timpuriu; și, dimpotrivă, cu cît contactele interetnice numără veacuri mai puține, reflectarea lor folclorică nu este una densă în subiecte.

Remarcabil e și faptul că folclorul comic al unui popor (oricare ar fi acesta) dispune de propria grilă de evaluare etică a relației socioculturale a etniei sale cu alte etnii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Cirimpei, Victor. *Mapa Manuscrise de proză populară în Arhiva AȘM* (Cabinetul „Arhiva de folclor”, Institutul de Filologie al AȘM).

2. *Pătărani folclorice ale românilor sovietici din Basarabia, stînga Nistrului, nordul Bucovinei, nordul Transilvaniei, Caucazul de vest*, Studiu introductiv, selectarea și îngrijirea științifică a textelor: Victor Cirimpei, Chișinău, ÎSFE-P, 2008.

3. *Pozne cu alde Păcală. Povestiri și dialoguri din folclorul comic românesc*, Selecție, îngrijire folclorică, prefață, note asupra ediției, bibliografie, comentarii și vocabular: Victor Cirimpei, Chișinău, Grafema Libris, 2007.

4. *Snoava populară românească, IV*, Ediție critică de Sabina-Cornelia Stroescu, București, Minerva, 1989.